

syıla önem taşımaktadır. Hz. Peygamber'in de zaman zaman buraya uğrayarak bir süre dinlendiği rivayet edilir (İbn Şebbe, I, 72).

Resûl-i Ekrem'in vefat ettiği gün ensarın ileri gelenlerinden bazıları, Sakîfetü Benî Sâide'de toplanarak Medine'nin yerlileri oldukları ve muhacirlere kucak açıp İslâm'a ev sahipliği yaptıkları için başkanlığı kendilerinin hak ettiği düşüncesiyle içlerinden birini devlet başkanlığına getirmek istediler. Seçilen ve üzerinde tartışılan aday, Hazrec kabilesinin reisi Sa'd b. Ubâde idi. Olayı haber alan Hz. Ömer ile Ebû Bekir ve yolda rastladıkları Ebû Ubeyde b. Cerrâh birlikte oraya gidip toplantıya katıldılar. Ensarla muhacirler arasındaki ilk ihtilâf olarak nitelendirilen ve etkileri tarih boyunca devam eden tartışmalarda ensar İslâmiyet'e verdiği hizmetleri, Hz. Ömer ve arkadaşları ise Kureys'in Araplar arasındaki nüfuz ve otoritesini, muhacirlerin İslâm'a girişteki önceliklerini ve İslâm'a hizmetlerini gerekçe göstererek hilâfete daha lâıyk olduklarını ileri sürdüler. Yapılan tartışmalardan sonra Sa'd b. Ubâde hariç toplantıda bulunanların tamamı Hz. Ebû Bekir'e biat edilmesi konusunda anlaşmaya vardı (Taberî, III, 206). İslâm tarihi ve medeniyetinin şekillenmesini etkileyen olayların başında yer alan, hilâfet kurumunun ortaya çıkışını sağlayan Sakîfetü Benî Sâide toplantısına ensar ve muhacirlerin büyük bir kısmı katılmadığı ve Hz. Ebû Bekir'e sadece belli sayıda kişi biat ettiği için buna "el-bey'atü'l-hâssa" denilmiştir.

Sakîfetü Benî Sâide'nin sonraki dönemlerde geçirdiği değişiklikler ve yeri konu-

sunda farklı görüşlerin ileri sürülmüş olması buranın zamanla gelişen şehir hayatı içerisinde işlevini kaybettiğini göstermektedir. Abdülkuddûs el-Ensârî, Bi'ribudâa denilen bir su kuyusu ile yakınında Sakîfetü Benî Sâide denilen bir bina bulunduğunu ve bunların etrafının 1030 (1621) yılında taş ve kerpiçten örölmüş bir duvarla çevrildiğini Semhûdî'de yer alan bir kayda (Vefâ'ü'l-vefâ, III, 858-860) dayanarak tesbit etmiştir (Âşârü'l-Medîne, s. 152). Mescid-i Nebevî'nin 500 m. kuzeybatısındaki Sultâniye üçgeni içerisinde yer alan bu bina Sühaymî caddesindeki genişletme sırasında yıkılmış ve yeri bugün Hadîkatü'l-bey'a adıyla anılan bir park haline getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, I, 72; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), II, 259-265; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 206; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XIX, 29-38; Cemâleddin el-Matarî, *et-Ta'rif bimâ enseti'l-hicre min me'âlimi Dâri'l-hicre* (nşr. Saîd Abdülfettâh), Mekke 1997, s. 206; Zeynüddin el-Merâgî, *Tahkîku'n-nuşra bi-telhişi me'âlimi Dâri'l-hicre* (nşr. Saîd Abdülfettâh), Mekke 1417/1997, s. 184-185; Firûzâbâdî, *el-Megâni-mü'l-mütâbe ft me'âlimi Tâbe* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1389/1969, s. 181-182; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ bi-aḥbâri dâri'l-Muştafa* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1404/1984, III, 858-860; IV, 1235; Ali Hâfız, *Fuṣûl min târihi'l-Medîneti'l-münevvere*, Cidde 1984, s. 197-200; Abdülkuddûs el-Ensârî, *Âşârü'l-Medîneti'l-münevvere*, Medine 1406/1985, s. 151-153; Yûsuf Ragdâ el-Âmilî, *Me'âlimü Mekke ve'l-Medîne beyne'l-mâzi ve'l-hâzir*, Beyrut 1418/1997, s. 413-414; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Sakîfe Olayı veya Hz. Ebû Bekir'in Halîfe Seçimi", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, V/3, İstanbul 1982, s. 7-27; G. Lecomte, "al-Sakîfe", *El²* (İng.), VIII, 887-888.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKBAŞÇI

SAKİL

(ثقیل)

Türk mûsikisi usullerinden.

Arapça'da "ağır" anlamındaki sakil kelimesi Türk mûsikisinde büyük usullerden birini ifade eder. Kırk sekiz zamanlı olan bu usul başta bir dört zaman, sonra bir altı zaman, daha sonra yine bir dört zaman, ardından üç adet altı zaman ve nihayet dört adet dört zamanın veya diğer bir ifadeyle bir sofyan, bir yürük semâi, yine bir sofyan, ardından üç adet yürük semâi ve nihayet dört adet sofyandan meydana gelmiştir denilebilir. Sakil usulünün 48/8 1., 48/4 2. ve 48/2 3. mertebeleri kullanılmış, 48/2 mertebesine "ağır sakil" adı verilmiştir.

Bu usul ile peşrev, kâr, beste gibi büyük formlardaki eserler ölçülmüştür. Beste formundaki eserlerde zeminhâne ve miyanhâne birer usuldür. Terennümler ise usulün son dört zamanı içinde yer alır ve çok kısadır. Misra sonundan alınmış herhangi bir parça bu kısa terennümde bulunmaz. Bu özelliğe göre sakil usulü ile bestelenmiş murabba bir bestede bir, iki ve dördüncü mısralar aynı, miyanhâne ise aynı nağmelerle besteli olacağına göre murabba beste formundaki bir eserin tamamı iki adet usulle bestelenmiş olur. Yine bu usulle bestelenmiş peşrevlerde, daha çok 48/2'lik yani ağır merbeste tercih edilmiştir. Bu ağır merbeste ile bestelenen peşrevlerde her hâne genellikle bir usuldür ve bu peşrevlerde yine genellikle birinci hâne aynı zamanda mülâzimedir. Ba-

48/4 ikinci merbeste sakil usulü

48/2 üçüncü merbeste sakil usulü

zı peşrevlerde ise birinci hânenin son bir bölümü -bu bölüm ilk otuz ikinci zamandan sonra geri kalan on altı zamandır-mülâzimedir. Fakat farklı şekilde olanlara da rastlamak mümkündür. Eski devirlerde diğer büyük usullerin çoğunda olduğu gibi sakil usulü de sonraki zamanlara göre daha sade ve uzun darbları ihtiva ederken zamanın ilerleyişi ve nağme fikir ve yapısında meydana gelen değişimlerin de tesiriyle bu vuruşların bazıları parçalara ayrılarak velvelelendirilmiştir (bunlar şekil üzerinde belirtilmiştir).

Nûman Ağa'nın şevkefzâ, Benli Hasan Ağa'nın rast, Sâdık Ağa'nın arazbar peşrevleri; Ebûbekir Ağa'nın, "Çeşm-i siyehin âfet-i mekkâreliğinden" mısrayla başlayan yegâh kârî; Hâfız Post'un, "Dil verdim ol perîye nihân gördüğüm gibi" mısrayla başlayan nevâ, Zekâî Dede'nin, "Peymân-ı dilberâna inanmam kefil ile" mısrayla başlayan uşşak, Hamparsum Limonciyan'ın, "Zülfünü perîşan etmiş serv-i revânım geliyor" mısrayla başlayan rast besteleri bu usulle ölçülmüş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tanburî Cemil Bey, *Rehber-i Müsiki*, İstanbul 1321, s. 103-104; Suphî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935, II, 145-153; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 779-785; Sadettin Hepar, "Türk Musikisinde Usuller", *MM*, sy. 347 (1978), s. 14.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

SÂKİNÂME

(ساقینامه)

Doğu edebiyatlarında içkili sohbet meclislerini ve bunlarla ilgili unsurları gerçek ve mecazi mânasıyla anlatan manzume.

Arapça sâkî ile (içki sunan) Farsça nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden oluşan sâkinâme divan edebiyatında işret meclislerinin âdâbı ile bunların unsurları olan mûsiki aletleri, sofrâ malzemeleri, yemekler vb.ni anlatır. Sâkinâmeler konuyla ilgili folklorik malzemeyi, devrin ahlâk telakkilerini, değer yargılarını, zevklerini, sanatkârların hayatı yorumlayış biçimini aksettirdikleri gibi şairlerin hayat tarzı hakkında da bilgi verir.

Sâkinâmelerden sâkîliğin çok eski bir meslek olduğu, bezm meclisinde içki sunma, meclisin âdâbını düzenleme gibi görevleri içerdiği, ayrıca bu mesleğin gide-rek zarafet kazandığı ve sâkîlerde özel yetenekler yanında şiir ve mûsiki bilgisinin

arandığı anlaşılmaktadır. İran ve Türk edebiyatlarında sâkinâmeler genellikle aruz vezninin mütekârib bahrinde "feûlün feûlün feûlün feûl" veya "feûlün feûlün feûlün feûlün" kalıbıyla yazılmıştır.

Şarabı ve şarap meclislerini rindâne ifadelerle anlatan sâkinâmelerinde bu konuları tasavvufi olarak işleyenler de vardır. Bunlarda şarap ilâhî aşkı, sarhoşluk vecd halini temsil eder. İçki ve içkiye bağlı haller çevresinde ölümü hatırlama, öğüt, hikmet gibi konuların da işlendiği bu eserlerde rindâne bir eda ile varlık meselesi üzerinde durulur. Meyhâne ihtiraslardan uzak aşk ve şevk dolu bir yer olup aşk şarabını sunan pîr-i mugan meyhânenin mürşid-i kâmilidir. Burada şarap (mey), insanoğlunu maddî âlemin sıkıntılarından kurtaran ve onu ebedî varlık makamına ulaştıran aşktır. Tasavvufî sâkinâmelerde meyhâne, sarhoş, sâkî, çeng, def, ney gibi kelimeler yanında şairlerin kullandığı diğer kavram ve motiflerin hemen hepsi görünen anlamları dışında tasavvufî bir mâna-ya bürünür.

Sâkinâmeler müstakil olarak yazıldığı gibi mesnevi türündeki eserlerin bir bölümü veya divanlar içinde terkihibend, terciibend ve kaside gibi manzumeler şeklinde de bulunabilir. İslâm öncesi Arap edebiyatında "hamriyyât" adıyla anılan ve şarabı konu alan şiirlerin önemli bir yeri varsa da sâkinâmelerin müstakil bir tür olarak ortaya çıkışı çok sonradan İran'da gerçekleşmiştir. Arap edebiyatında İslâmiyet'in şarabı yasaklayıcı hükümleri dolayısıyla bu tür şiirlerin yazılmasına uzun süre ara verilmiştir. Fakat Emevîler ve Abbâsiler döneminde bu manzumelerin yeniden artış gösterdiği bilinmektedir. Arap edebiyatında bu konuda yazılmış en önemli eser, Şemseddin Muhammed en-Nevâcî'nin (ö. 859/1455) İran ve Türk edebiyatlarında bu sahada birçok esere kaynak teşkil eden *Halbatü'l-kümeyt* adlı kitabıdır (bk. NEVÂCÎ). Fars edebiyatında da çok eskiden beri şarabın ve şarap meclislerinin şiirin önemli konularından olduğu görülmektedir. Ancak burada da dinî endişelerle bir süre şarapla ilgili manzumeler yazılmamıştır. Acemler, Gazne sarayında yaşayan şairlerin de katkısıyla aşk ve şarabı işleyen gazel nazım şeklini kendi millî zevklerine uydurarak geliştirmişlerdir.

Türk edebiyatında sâkinâme türünün ilk örneğine Anadolu sahası dışında Hârizmî'nin *Muhabbetnâme*'sinde rastlanır. Eserde bölüm sonlarında ikişer beyitle sâkîye seslenilir. Aynı dönemde Anadolu sahasında Ahmed-i Dâî'nin Emîr Süleyman

için yazdığı, yedişer beyitlik yedi bentten oluşan terciibendi, içkiyle ilgili kavram ve motifleri bir araya toplaması bakımından bir sâkinâme kabul edilebilir. Bu manzumenin dili ve konunun işleniş biçimi Türk edebiyatında daha önce bu türde eserler yazıldığı izlenimi vermektedir. XV. yüzyılda Çağatay şairi Ali Şîr Nevâî'nin 458 beyitlik *Sâkinâme*'si türün geçiş dönemi eserleri arasında sayılır.

Sâkinâme türünün Anadolu'daki yeni bir hüviyete bürünmüş, müstakil bir eser haline almış ilk başarılı örneği Edirneli Revânî'nin (ö. 930/1524) *İşretnâme*'sidir. Yavuz Sultan Selim'e sunulan 694 beyitlik bu eserde tevhid, münâcât, na't, sebeb-i tel'if ve Sultan Selim'e dair iki kasideden sonra asıl konuya geçilir. Şarabın bulunuşu, nitelikleri, içki meclislerinin bazı unsurları, yemekler ve bu meclislerdeki sohbet âdâbından bahsedilir. XVI. yüzyılda kaleme alınan sâkinâmeler arasında Hayretî'nin *Sâkinâme*'si (102 beyit), Fuzûlî'nin *Sâkinâme* (*Heft-câm*, 327 beyit, Farsça) içinde yer alan sâkinâme tarzı beyitlerle *Beng ü Bâde* (doksan yedi beyit) ve *Leylâ vü Mec-nûn'u* (kırk dokuz beyit), İşretî Mustafa'nın terciibendi (elli iki beyit), Fevrî'nin divanındaki "Sahbânâme"si (elli beş beyit), Taşlıcalı Yahyâ'nın kırk sekiz beyitlik mesnevisi, Bursalı Cinânî'nin *Cilâ'ü'l-kulûb'u*,

Edirneli Revânî'nin *İşretnâme* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 69/1)

